

A Comparative Study of the Types of Merchants' Registration Systems with an Emphasis on the Role of Business Register Book in Recognition of Merchant

<https://doi.org/10.22034/bs.2024.2014851.2887>

Nasrin Tabatabai Hesari*, Associate Professor, Department of Private and Islamic Law, Faculty of Law and Political Science, University of Tehran, Tehran, Iran.

Soroush Safizade, Phd Student of Private Law, Faculty of Law, College of Farabi, University of Tehran, Qom, Iran.

Received: 1 Nov 2023

Revised: 16 Dec 2023

Accepted: 10 Jan 2023

Building Trust in Commercial Activity / Governance Supervision of Merchants / Activities / Objective Systems / Subjective Systems / Mixed Systems

The “Business registration” is a mechanism for identifying merchants and distinguishing them from non-merchants that has been the focused by the legislators of the Civil Law countries due to its especial legal effects for ensuring transaction security.

However, different countries based on their needs assessments and their fundamental foundations in the objective, subjective or mixed commercial law system, have predicted a model of merchants' registration systems that has fundamental differences from each other and shows different legal functions.

Therefore, the question is what functions does the merchants' registration basically provide, and according to these functions, what are the types of merchants' registration systems.

This study with comparative- analytical view has concluded that “Merchants' Registration” has come into existence with the two goals of “Accelerating, facilitating and guaranteeing commercial operations” in the private sector and “governance control and supervision of commerce” in the public sector; And in this field, the legal systems have used three different models based on the “role of business register book in recognition of merchant” component, that registration mechanism based on an objective system is more efficient than two other in fulfilling the expected legal functions;

In this regard, some legal reforms are recommended for the implementation of the objective registration system in Iranian law.

Data Availability

The data used or generated in this research are presented in the text of the article.

Conflicts of interest

The authors of this paper declared no conflict of interest regarding the authorship or publication of this article

* Corresponding Author: nasrintaba@ut.ac.ir

<https://doi.org/10.22034/bs.2024.2014851.2887>

مقاله پژوهشی

مطالعه تطبیقی اقسام سیستم‌های ثبت تجار حقیقی با تأکید بر نقش دفتر ثبت تجاری در شناسایی تجار حقیقی

پذیرش: ۱۴۰۲/۱۰/۲۰

بازنگری: ۱۴۰۲/۹/۲۵

دریافت: ۱۴۰۲/۸/۱۰

نسرین طباطبائی حصارى (نویسنده مسئول) ^۱

سروش صفی‌زاده ^۲

چکیده

این پژوهش با نگاهی تطبیقی تحلیلی به این نتیجه رسیده که اساساً ثبت تجار حقیقی با دو هدف «تسریع، تسهیل و تأمین عملیات تجاری» در بعد خصوصی و «کنترل و نظارت حاکمیتی بر تجارت» در بعد عمومی پا به عرصه وجود گذاشته است و در این عرصه، نظام‌های حقوقی از سه الگوی متفاوت بر اساس مولفه «نقش دفتر ثبت تجاری در شناسایی تجار حقیقی» بهره برده‌اند که سیستم ثبتی مبتنی بر نظام شخصی در تحقق کارکردهای حقوقی مورد انتظار از سیستم ثبت تجار نسبت به دو سیستم دیگر کارآمدتر است.

در همین راستا برای پیاده‌سازی نظام ثبت شخصی در حقوق ایران برخی اصلاحات قانونی مورد توصیه است.

ثبت تجار حقیقی به‌عنوان مکانیزمی جهت شناسایی تجار و تمایز آنها از غیر تجار است که به واسطه آثار حقوقی ویژه‌ای که به منظور تأمین امنیت معاملاتی دارد، مورد توجه مقنن در کشورهای تابع نظام حقوق نوشته قرار گرفته است. با این حال جوامع مختلف بر اساس نیازسنجی‌های خود و مبانی بنیادینشان در موضوعی، شخصی یا مختلط بودن نظام حقوق تجارت، مدلی از نظام ثبت تجار حقیقی را پیش‌بینی کرده‌اند که دارای تفاوت‌های اساسی با یکدیگر بوده و کارکردهای حقوقی متفاوتی را از خود بروز می‌دهند.

بر این اساس پرسش قابل طرح آن است که ثبت تجار حقیقی اساساً چه کاردهایی را ارائه می‌دهد و با توجه به این کارکردها، اقسام نظام‌های ثبت تجار حقیقی کدامند.

طبقه‌بندی JEL: K29، L84، M48

اعتمادسازی در فعالیت تجاری / نظارت حاکمیتی بر فعالیت تجار / نظام شخصی / نظام موضوعی / نظام مختلط

۱. مقدمه: بیان مسأله

وحدت یا تعدد نظام حقوق مدنی و تجارت مسأله‌ای است که پاسخ به آن، یکی از وجوه اصلی تمایز میان دو خانواده حقوقی کامن لا و رومی-ژرمنی را نمایان می‌سازد. در حالی که در نظام کامن لا ماهیت مستقلی به نام حقوق تجارت وجود ندارد و عباراتی همچون Business Law, Trade Law, Commercial Law اساساً به مفهوم حقوق قراردادها، حقوق شرکت‌های تجاری و... به کار می‌رود، تأکید نظام‌های حقوق نوشته بر لزوم استقلال حقوق مدنی و تجارت از یکدیگر است (معمدی، ۱۳۹۸: ۳۶-۴۵). چه بپذیریم حقوق تجارت در یک مفهوم شخصی و به عنوان مجموعه قواعد حاکم بر تجار است و چه آن را در یک مفهوم موضوعی به عنوان مجموعه قواعد حاکم بر فعالیت تجاری تعریف نماییم (کاویانی، ۱۳۹۴: ۶۳)؛ آن چه در نظام‌های حقوق نوشته مهم می‌باشد، شناسایی وضعیت تجار است که چه از جانب عموم مردم و چه از جانب حاکمیت یک نیاز اساسی محسوب می‌گردد. زیرا:

- اعمال یک رژیم ویژه به نام ورشکستگی و تأسیس قرارداد ارفاقی که کاملاً با مقررات اعسار و تأدیة دیون در حلق مدنی تفاوت دارد، یک مخاطره بزرگ برای عموم جامعه محسوب می‌شود که تنها با شناسایی افراد تاجر از غیر تاجر و آگاهی از وضعیت تاجر برطرف می‌شود. (معمدی، ۱۳۹۸: ۶۲)

- تاجر از دلیل اثباتی ویژه‌ای به نام دفاتر چهارگانه تجاری بهره می‌برد که در صورتی که مطابق قانون تنظیم شده باشد در دعاوی علیه تاجر دیگر قابل استناد است.

- در برخی کشورها، دعاوی مربوط به تاجر در دادگاه‌های ویژه تجاری و با مقررات خاصی که اصولاً از عرف تجاری نشأت گرفته شده‌اند مورد قضاوت قرار می‌گیرند؛ (بکای، ۲۰۱۸: ۱۴۸) موضوعی که در مواد ۴۸۲-۴۹۰ لایحه تجارت ۱۳۹۹ مجلس شورای اسلامی نیز مورد پیش‌بینی قرار گرفته است.

- برخی از حوزه‌های فعالیت‌های تجاری همچون صادرات و واردات کالا به واسطه حساسیت نیازمند تنظیم و نظارت از جانب دولت می‌باشند؛ بدیهی است مقدمه این تنظیم‌گری شناسایی فعالین در این حوزه‌ها است.

- دولت در برخی از عملیات تجاری به فعالین آن حوزه امتیازاتی همچون معافیت‌های گمرکی یا مالیاتی اعطا می‌کند که برای این اعطا نیازمند شناسایی این اشخاص می‌باشد.

موارد مذکور- که تنها بخشی از ضرورت‌هایی است که لزوم شناسایی فعالین عرصه تجارت در نظام‌های زیرمجموعه حقوق نوشته را توجیه می‌کند- سبب شده است نظام‌های حقوقی، مکانیزمی برای ثبت تجار حقیقی - موسوم به «دفتر ثبت تجاری»- به منظور شناسایی افراد تاجر پیش‌بینی نمایند. (اوالی، ۲۰۱۷: ۱۶)

اگرچه هدف تمامی نظام‌های حقوق نوشته از استفاده از مکانیزم ثبت تجار حقیقی، شناسایی تجار فعال در خاک سرزمین خود می‌باشد؛ (شوایدی، ۲۰۱۸: ۷۷) لیکن پاسخ هریک از نظام‌های مذکور نسبت به پرسش «تاجر کیست» باعث شناسایی انواع متفاوتی از سیستم‌های ثبت تجار با آثار حقوقی متفاوتی شده‌است. در کنار این امر، از اوایل قرن بیست و یکم در بسیاری از نظام‌های حقوق نوشته، تغییرات بنیادینی در نوع الگوی ثبت تجار حقیقی و آثار حقوقی آن پدید آمده‌است که لزوم انجام مطالعه‌ای فراملی در خصوص سیستم ثبت تجار و شناسایی کارکردهای مورد انتظار از آن را ضروری می‌سازد.

بر این اساس مسائلی می‌تواند مطرح شود؛ از جمله آنکه: چه تفاوت‌هایی میان کارکردهای حقوقی مورد انتظار نظام‌های حقوقی رومی-ژرمنی در شناسایی سیستم‌های متفاوت ثبت تجار وجود دارد؛ چه الگوهای ثبتی در این حوزه قابل شناسایی هستند و کدامیک از این سیستم‌ها را می‌توان در چارچوب کارکردهای مورد انتظار دفتر ثبت تجاری به عنوان سیستم ثبتی کارآمد معرفی نمود.

نسبت به این مسأله مهم، صاحب‌نظران حقوق داخل در چارچوب نگاهی سطحی به شرح مواد ۱۶ لغایت ۱۸ قانون تجارت و موادی چند از آیین نامه دفتر ثبت تجاری مصوب ۱۳۲۵ پرداخته‌اند (ستوده تهرانی، ۱۳۷۶: ۱۸۲-۱۹۵) و هرگز نگاهی نظام‌مند مبتنی بر کارکردهای حقوقی مورد انتظار از نهاد ثبت تجار و شناسایی اقسام سیستم‌های ثبتی نشده است. در حقوق خارجی نیز، هرچند بر خلاف ادبیات حقوقی ایران، در چند سال اخیر آثار ارزنده‌ای به‌طور خاص به اوصاف و خصوصیات نظام‌های ملی ثبت تجار پدید آمده است؛ (بن حمیدوش، حمادی، ۲۰۱۹؛ شریفی، شلی، ۲۰۱۴) اما متأسفانه در تمامی این آثار جای خالی یک تقسیم‌بندی فراملی از نظام ثبت تجار و ارتباط آن با نظام حاکم بر حقوق تجارت داخلی کشورها موج می‌زند.

این نگارش در چارچوب مطالعات تطبیقی، بر مبنای روش جمع‌آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و مراجعه به اسناد و مدارک و بر اساس روش تحقیق توصیفی-تحلیلی در ابتدا به شناسایی کارکردهای مورد انتظار دفتر ثبت تجاری می‌پردازد؛ سپس اقسام سیستم‌های ثبت تجار را معرفی می‌کند و در نهایت با شناسایی سیستم کارآمد ثبتی بر مبنای کارکردهای حقوقی به ارائه پیشنهاداتی جهت اصلاح سیستم ثبت تجاری ایران خواهد پرداخت.

۲. کارکردهای مورد انتظار دفتر ثبت تجار حقیقی

امروزه تقریباً در تمامی حوزه‌های حقوقی تشریفات افشای اطلاعات-به‌عنوان مجموعه قواعدی که قشر خاصی را مکلف به ارائه اطلاعات در یک موضوع به‌خصوص می‌کند-رسوخ نموده است. (اووالی، ۲۰۱۷: ۱-۲) با این حال گرایش ذاتی افراد به حفاظت از اطلاعات محرمانه و اسرار خود، باعث شده است که همچنان در هر مورد که تکلیف ارائه اطلاعات وضع می‌شود، افراد همچنان به دنبال دلایل و کارکردهای حقوقی مورد انتظار از لزوم این افشا باشند. (بیگو، ۱۹۹۸: ۲۵۳)

حوزه حقوق تجارت نیز که بیش از هر حوزه دیگری به اطلاعات وابسته است از مسأله فوق مستثنی نیست. از یکسو لزوم ثبت تجار حقیقی در دفتر ثبت تجاری می‌تواند منجر به سازماندهی تجار تحت یک رژیم حقوقی ویژه و مقررات نظارتی خاص می‌شود؛ در حالی که از سوی دیگر این اقدام می‌تواند به افشای اطلاعات محرمانه منتهی شود. (اوتکر، ۲۰۱۹: ۳۰)

به منظور اقناع افکار جهت تمایل به ثبت و ارائه اطلاعات، دلایل لزوم افشای اطلاعات در قالب دفتر ثبت تجاری را باید در دو بعد خصوصی و عمومی تحلیل نمود:

۱-۲. بعد خصوصی: تسریع، تسهیل و تأمین عملیات تجاری یکی از دلایل اصلی تفکیک نظام حقوق تجارت از حقوق مدنی اهمیت سرعت و امنیت در فرایندهای تجاری بود. در این خصوص لازم به ذکر است که گسترش شهرنشینی و جوامع بشری، باعث شد حقوق کلاسیک و سنتی در موقعیت‌های گوناگون ناکارآمدی خود را به منصفه ظهور برسانند. (باقری، ۱۳۸۵: ۵۴-۶۲) این قواعد حقوقی تا پیش از این بر مبنای محدودیت جوامع انسانی و اعتماد فراوان میان افراد به راحتی نظام معاملات سنتی را تنظیم و کنترل می‌نمود، با گسترش جوامع شهری با یک معضل اساسی کاهش اعتماد به دلیل ناشناخته بودن طرفین قرارداد نزد یکدیگر روبه‌رو شد. پیامد این امر که موجب کارشکنی‌های فراوانی در ایفای متقابل تعهدات و افزایش قراردادهای نیمه تمام گردید، سیل عظیمی از دعاوی را روانه دادگاه‌هایی می‌نمود که به‌واسطه آیین دادرسی تفتیشی خود، حتی بدون این حجم دعاوی هم مشمول اطاله دادرسی بودند. در نتیجه این بی‌اعتمادی و کندی در فعالیت‌های تجاری، تجار در صدد پیاده‌سازی یک رژیم حقوقی ویژه برآمدند که به جای طرح دعوا و مراجعه به دادگاه، از روش‌های پیشگیری از دعاوی و یا جایگزین در حل و فصل اختلافات استفاده نمایند. (معمدی، ۱۳۹۸: ۴۲-۴۳)

از جمله ابزارهای حقوقی مورد توجه نظام‌های حقوقی به منظور پیشگیری از دعاوی تأسیس دفاتر ثبت تجار حقیقی بود. (بن حمیدوش، حمادی، ۲۰۱۹: ۱۰) این نهاد که با هدف حمایت از اعتماد و گسترش امنیت در میان طرف‌های معاملاتی در جوامع مختلف پیش‌بینی شده، امروزه به عنوان یک رکن ضروری در فعالیتهای تجاری شناخته می‌شود؛ زیرا تجارت مبتنی بر ثبات و آگاهی کامل را ترویج می‌دهد (بن حمیدوش، حمادی، ۲۰۱۹: ۱۰).

در چنین نظام ثبتی:

اولاً: اطلاعات هویتی و وضعیتی مربوط به متصدی عمل تجارتهای توسط مأمور ثبت در دفتر ثبت تجار به ثبت می‌رسد تا سایر اشخاص بتوانند با مراجعه به این دفتر به سرعت به اطلاعات مدنظر از مخاطب خود دست یابند. (حسانی، ۲۰۱۷: ۲) این کارکرد در ابتدا مورد نظر نظام‌های ثبتی نبود؛ لیکن به مرور زمان ثبت تجاری به ابزاری برای استعلام هویت و وضعیت تاجر بدون نیاز به رضایت و مجوز وی تبدیل شد (حسانی، ۲۰۱۷: ۲). در مقررات ایران نیز می‌توان این نشانه را در ماده ۴۶۱ لایحه تجارت سال ۱۳۹۹ یافت که قانونگذار به صراحت اطلاعات دفتر ثبت تجارتهای را غیرمحرمانه و قابل دسترس تلقی کرده است.

ثانیاً: در کنار این موضوع، اعطای وصف تجریدی به بانک اطلاعات ثبتی-بدین معنا که حقیقت همین اطلاعات ثبتی است ولو آنکه مطابق واقعیت نباشد- و رسمیت بخشی به اطلاعات درج شده در این بانک اطلاعاتی، باعث می‌شود علاوه بر آنکه اعتماد عموم جامعه به این دفاتر ثبتی به‌طور تمام و کمال جلب شود، در اختلافات تجاری نیز دادگاه‌ها با ملاک قرار دادن مندرجات این دفتر، به قضاوت پیرامون هویت تجاری و وضعیت تاجر پرداخته و فرایند دادرسی را هرچه سریع‌تر به اتمام رسانند. (بکای، ۲۰۱۸: ۱۴۸)

۲-۲. بعد عمومی: کنترل و نظارت حاکمیتی بر تجارت «تجارت موتور محرک اقتصاد کشورها است و فعالیت تجاری بازاریابی از وضعیت توسعه و رونق هر کشور است که توسعه آن، تضمینی برای توسعه اقتصادی و انسانی و بهبود توزیع ثروت و زوال فقر در جامعه محسوب می‌شود». (بکای، ۲۰۱۸: ۳) این عبارت اهمیت فعالیت تجاری در عرصه اقتصاد کشورها را به منصفه ظهور می‌رساند و لزوم مداخله دولت در امر اقتصاد و کنترل فعالیت‌های تجاری را امری اجتناب‌ناپذیر می‌سازد. بی‌دلیل نیست هنگامی که تاریخ اقتصاد را مرور می‌کنیم ملاحظه می‌کنیم که هرچند در اعصار مختلف حدود مداخلات دولت در عرصه اقتصاد تغییر کرده است، لیکن در هیچ برهه‌ای-حتی عصر لیبرالیسم- اقتصاد و تجارت به‌طور کامل از چنگال دولت خارج نشده است؛ زیرا کنترل و نظارت حاکمیتی بر سازمان تجارت یک کشور یک خدمت عمومی است که علاوه بر حفاظت از منافع عمومی، حرکت به سمت اصلاحات و ارشاد نظام اقتصادی را تسهیل می‌سازد (طباطبائی حصاری، صفی‌زاده، ۱۴۰۰: ۸). بنابراین دولت همواره مکلف بوده است چهارچوبی قانونی برای انجام فعالیت‌های تجاری تعبیه سازد. این چهارچوب قانونی همان حقوق تجارت است.

حال اگر مفهوم تاجر به‌عنوان بخشی از حقوق تجارت و نظام اقتصادی یک جامعه قلمداد کنیم، می‌توان گفت بدیهی‌ترین مداخله دولت در سازماندهی فعالیت تاجر، ایجاد یک تشریفات حاکمیتی برای تمیز تاجر از غیر تاجر است که در قالب ثبت مشخصات تاجر در دفتر ثبت تجارتهای صورت می‌پذیرد.

۳. اقسام سیستم‌های ثبت تجار حقیقی

اگرچه نظام‌های زیرمجموعه خانواده حقوق نوشته همگی گرایش حقوق تجارت را به‌عنوان یک شاخه مستقل از حقوق مدنی مورد شناسایی قرار داده‌اند. (اووالی، ۲۰۱۷: ۱۶)، لیکن

در تعریف حقوق تجارت یک اختلاف جدی میان نظام‌های مذکور جاری است که تأثیر عمیقی بر «کارکرد و نوع سیستم ثبت تجار» در این کشورها برجای خواهد گذارد.

به‌طورکلی از حقوق تجارت سه تعریف به‌عمل آمده است:

در پاره‌ای از کشورها، حقوق تجارت حقوق حاکم بر معاملات تجارته است و تاجر به شخصی گفته می‌شود که مبادرت به انجام معاملات تجارته می‌نماید. این نظام‌ها به «نظام‌های موضوعی» حقوق تجارت مشهورند. (گوله، ۱۹۶۵: ۸۵)

در مقابل تعریف مذکور، در برخی دیگر از کشورها حقوق تجارت، حقوق حاکم بر تجار است. لذا به اعمالی، اعمال تجارته گفته می‌شود که توسط تاجر انجام شوند. این نظام‌ها به «نظام‌های شخصی» حقوق تجارت موسوم‌اند. (گودرو، ۱۹۹۴: ۲۳۶)

در نهایت دسته سوم که به‌عنوان «نظام‌های مختلط» شناسایی می‌شوند حقوق تجارت را به مجموعه قواعد حاکم بر تجار و معاملات تجارته تعریف می‌کنند. (گوله، ۱۹۶۵: ۹۲)

این تفاوت تعاریف که به بروز نظام‌های متفاوتی در عرصه حقوق تجارت شده است، در عمل «سیستم‌های ثبت تجار» متفاوتی را در کشورهای حقوق نوشته پدید آورده است و در مواردی مانع تحقق کارکردهای مورد انتظار نظام ثبتی شده است. ذیلاً به معرفی اقسام سیستم‌های ثبت تجار و تحلیل سیستم‌ها بر مبنای کارکردهای مورد انتظار در راستای شناسایی سیستم کارآمد خواهیم پرداخت.

۳-۱. نظام موضوعی: سیستم ثبت تجار به‌منزله اماره شناسایی تاجر

در نظام‌های موضوعی برای ایجاد تمایز میان حقوق تجارت و حقوق مدنی، تأکید قانون‌گذاران بر تفکیک میان اعمال تجارته و غیرتجارته - و نه تاجر و غیرتاجر - استوار

است. (گودرو، ۱۹۹۴: ۲۳۶) این موضوع ذی‌نفعان را با یک چالش جدی در شناسایی شخص تاجر روبه‌رو می‌سازد؛ به‌طوری‌که برای شناسایی تاجر مکلفند:

اول: قراردادی که با متصدی منعقد می‌شود را یکی از اقسام قراردادهای موضوع فعالیت تجارته شناسایی کنند.

دوم: نسبت به ریسک پذیر بودن آن عمل و این‌که هدف متصدی از انعقاد این قرارداد کسب سود و درآمد است اطمینان کافی پیدا کند.

سوم: این‌که متصدی موضوع قرارداد را به‌صورت مستمر و در قالب شغل خود انجام می‌دهد را به دقت مورد بررسی قرار دهند.

چهارم: اطمینان حاصل کند انجام تمامی این فعالیت‌ها به حساب خود متصدی عمل تجارته صورت می‌پذیرد (اسکینی، ۱۳۹۲: ۱۰۹؛ ستوده تهرانی، ۱۳۷۶: ۳۵).

در تمامی این موارد آنچه که نقش پررنگی در شناسایی اشخاص تاجر از غیر تاجر ایفا می‌کند تکیه بر ظاهر امور و امارات قانونی و قضایی است که می‌تواند تا حدودی مخاطب را از وضعیت بلا تکلیفی در آورد (کاویانی، ۱۳۹۴: ۶۹-۷۰). این امارات می‌توانند ثبت در دفتر ثبت تجارته، دارا بودن دفاتر چهارگانه تجارته، اخذ اعتبارات بانکی و یا حتی مندرجات سند رسمی اجاره ملک باشد (صقری، ۱۳۹۶: ۴۸-۵۰). با این حال همان‌طور که از مفهوم اماره بر می‌آید، هیچکدام از این موارد اطمینان صد درصدی به افراد ذی‌نفع در شناسایی تاجر ارائه نمی‌دهد (اسکینی، ۱۳۹۲: ۱۹۲-۱۹۴؛ ستوده تهرانی، ۱۳۷۶: ۷۵). بنابراین دفتر ثبت تجارته دارای اثری اعلامی است.

تنزل جایگاه ثبت به یکی از امارات مثبت و وصف تاجر بودن در حالی رقم خورده است که اساساً نظام ثبتی می‌بایست تنها مکانیزم ارتباطی میان متعاملین قراردادی یا شخص تاجر و حاکمیت باشد. (طباطبائی حصار، صفی‌زاده، ۱۴۰۰: ۱۱۹-۱۲۰) در این خصوص لون فولر، نظریه پرداز فقید آمریکایی در حوزه فرمالیسم حقوق مدنی معتقد

است: «اگر شما خواهان برقراری ارتباط با شخصی هستید یا دیگری خواهان برقراری ارتباط با شماست بایستی از زبانی استفاده شود که هیچ یک با آن بیگانه نمی‌باشید این زبان مشترک همان دفتر ثبتی است که اطلاعات تاجر در آن به ثبت می‌رسد.» (فولر، ۱۹۴۱: ۸۰۲)

در کنار این موضوع تعریف ارائه شده از تاجر در این سیستم‌ها به شخصی که شغل خود را فعالیت تجاری قرار داده است، بی‌آن‌که هیچ ملازمه‌ای میان «ثبت» و «وصف تاجر» برقرار سازد، خود نوعی حمایت از عدم ثبت محسوب می‌شود. همچنین محدود نمودن دلیل اثباتی دفتر ثبت تاجر به جایگاه اماره هر لحظه امکان تغییر آن را فراهم می‌آورد. (اسکینی، ۱۳۹۲: ۱۹۲-۱۹۴) تمامی این موارد علاوه بر پریسک نمودن تعاملات تجاری و کاهش سرعت رسیدگی در دعاوی تجاری، خصوصاً دعاوی مربوط به ورشکستگی تاجر، نظام حاکمیت را با یک دشواری برای سازماندهی فعالیت‌های تجاری مواجه خواهد ساخت. بر همین اساس سیستم ثبت تاجر در نظام موضوعی را می‌توان ضعیف‌ترین سیستم در میان سه سیستم ثبتی دانست.

سیستم ثبت تاجر اسپانیا را می‌توان نوعی سیستم ثبت موضوعی دانست. جایی که بر اساس ماده یک قانون تجارت، تاجر به شخصی تعریف شده است که اهلیت قانونی برای انجام فعالیت تجاری را دارد و به صورت مستمر به آن مبادرت می‌ورزد. به این ترتیب ثبت در دفتر ثبت تاجر تاثیر چندانی در تاجر تلقی شدن متصدی عمل تجاری ندارد. بر همین اساس ماده ۱۹ این قانون اساساً ثبت در دفتر ثبت تجاری را اختیاری دانسته است.

سیستم ثبت تاجر ایران نیز در دسته سیستم‌های موضوعی قرار دارد. اگرچه از قدیم ایام میان حقوق دانان تجارت اختلاف بوده است که نظام حقوق تجارت ایران یک نظام موضوعی است یا مختلط، لیکن توجه به نظام ثبت تجاری مد نظر مقنن ایرانی به راحتی می‌توان به این موضوع پاسخ داد که نظام حقوق تجارت ایران یک نظام موضوعی

است؛ زیرا - همان طور که در ادامه ذکر خواهد شد- تنها در نظام‌های شخصی و مختلط لزوم ثبت تاجر در دفتر ثبت تجاری را به عنوان یک خصیصه ماهوی در شناسایی شخص تاجر محسوب می‌شود. هم چنین به واسطه تأثیر ماهوی ثبت در اعطای وصف تاجر به شخص در نظام‌های شخصی و مختلط، متصدی ثبت تجاری مکلف به بررسی صحت و سقم مدارک ارائه شده توسط تاجر است. (اوتکر، ۲۰۱۹: ۵۳)

در حقوق ایران همان طور که از تصریح قانون و تفاسیر علمای حقوق تجارت ایران بر می‌آید، الزام به ثبت در دفتر ثبت تجاری مقوله‌ای است که به عنوان یکی از تکالیف متصدی عمل تجاری پس از اعطای «وصف تاجر» بر وی بار می‌شود و عدم التزام به این تکلیف، تغییری در وضعیت تاجر بودن شخص ایجاد ننموده و تنها او را با یک جریمه ناچیز مواجه می‌سازد (اسکینی، ۱۳۹۲: ۱۸۲؛ ستوده تهرانی، ۱۳۷۶: ۷۵).

در بسیاری از کشورهای پیرو نظام موضوعی جریمه‌های سنگین برای عدم ثبت به نوعی تاجر را ترغیب به ثبت می‌کند. لیکن در ایران جریمه نقدی مذکور در ماده ۱۶ قانون تجارت به مبلغ دویست تا دو هزار ریال که از سال ۱۳۱۱ تا به امروز بلا تغییر مانده است، عملاً نظام حقوق تجارت ایران را در این حوزه نیز ناکام گذارده است. با این حال برخی اساتید با طرح مقوله‌ی مسئولیت مدنی تاجر در برابر اشخاص ثالث نسبت به عدم ثبت سعی در تعدیل این مبلغ ناچیز دارند. (اسکینی، ۱۳۹۲: ۱۹۱-۱۹۲) چرا که غالب مواد آیین نامه دفتر ثبت تجاری مصوب ۱۳۲۵ از تکلیف بازرگانان به تسلیم اظهارنامه ثبتی و ثبت در دفتر ثبت تجاری خبر داده‌اند. ماده ۱۸ قانون تجارت نیز از اصطلاح تاجر مکلف به ثبت سخن گفته است. این موارد دلالت بر آن دارد که در نظر قانونگذار وصف تاجر بودن ارتباطی به ثبت در دفتر ثبت تاجر ندارد.

در کنار این موارد، متصدی ثبت تجاری در ایران نیز

هیچگونه تکلیفی نسبت بررسی ماهوی اسناد و اطلاعات ارائه شده نداشته و تنها بایستی پس از بررسی تکمیل مدارک اطلاعات این شخص را در دفتر ثبت تجاری به ثبت برساند. (اسکینی، ۱۳۹۲: ۱۸۷-۱۸۸)

در ماده ۱۲ لایحه تجارت سال ۱۳۹۱؛ قانونگذار ثبت تجاری را در کنار أخذ کارت بازرگانی، تبلیغ به عنوان تاجر و... را به عنوان اماره تاجر بودن شخص دانسته بود. این مقرره اگرچه در لایحه تجارت ۱۳۹۹ حذف شده است، لیکن بررسی مفاد این لایحه نشان دهنده تداوم پایبندی قانونگذار به نظام ثبت موضوعی است. مهم ترین دلیل را می توان ماده ۴۵۸ این لایحه دانست که در آن قانونگذار از اختیار تاجر برای ثبت در دفتر ثبت تجار سخن گفته است و ضمانت اجرای عدم ثبت را صرفاً عدم امکان عضویت در اتاق بازرگانی معرفی کرده است. این موارد نشان می دهد که قانونگذار ایران هیچگونه تصمیمی برای تغییر مواضع خود نسبت به نقش دفتر ثبت تجار در شناسایی وصف تاجر ندارد.

۳-۲. نظام شخصی: سیستم ثبت تجار به منزله فرض قاطع و غیر قابل رد وصف تاجر بودن

در سیستم های شخصی، حقوق تجارت بیشتر رنگ و بوی صنفی دارد. در این نظام ها حقوق تجارت به مجموعه قواعدی گفته می شود که با هدف ملتزم ساختن بازرگانان به رعایت تشریفات خاصی تعبیه شده است و اساساً اشخاص عادی التزامی به متابعت از آنها ندارند (ستوده تهرانی، ۱۳۷۶: ۳۲). تمرکز حقوق تجارت بر تاجر - و نه اعمال تجاری - باعث شده است تأکید این نظام ها بر شناسایی شخص تاجر و قواعد حاکم بر وی به جای شناسایی فعالیت تجاری و قواعد حاکم بر آن ها باشد (گوله، ۱۹۶۵: ۸۵). لذا فعالیت تجاری به هرگونه فعالیتی گفته می شود که تاجر انجام می دهد و تاجر شخصی است که نامش در دفتر ثبت تجاری به ثبت رسیده باشد (صفری، ۱۳۴۳: ۴). این

اثر با عنوان «اثر ایجاد دفتر ثبت تجار» شناخته می شود. سابقه این تعریف که مقارن با اعتبار اولین سیستم ثبت تجار می باشد به قرن سیزدهم باز می گردد. در تشریح این موضوع عنوان شده است: «پس از سقوط امپراتوری روم، فقدان یک سلطه مرکزی که اطمینان و امنیت در حوزه تجارت بین ممالک را تأمین کند به شدت احساس می شد؛ گسترش راهزنان و فوران جنگ ها عملاً تجارت را به مناطق محلی محدود نمود. برای تأمین امنیت، تاجر ونیز و جنوا درصدد سازماندهی نظام تجار و تقویت قدرت صنفی خود در راستای حصول امنیت برآمدند؛ اولین اقدامی که در این خصوص نیاز بود شناسایی تاجرین فعال در این مناطق بود که با ثبت آن ها در لیست های مخصوص صورت می پذیرفت. این نظام ثبتی به تدریج در کل ایتالیا رایج شد و سپس در سایر کشورهای اروپایی همچون بلژیک، آلمان، فرانسه و هلند نیز مورد پیاده سازی قرار گرفت». (کمال طه، ۱۹۸۲: ۱۵-۱۶)

نظام های شخصی که امروزه بدین تعریف از تاجر پای بندند در تشریح پای بندی خود بدین استدلال تمسک می جویند که فعالیت تجاری ستون فقرات نظام اقتصادی را تشکیل می دهد و اگر تحت مدیریت و نظارت دولت قرار نگیرد و بی محابا رها شود، زمینه ساز فروپاشی خواهد شد. بنابراین آزادی فعالیت تجاری حقی نیست که هر شخصی به صورت طبیعی از آن بهره مند شود؛ بلکه مجوزی است که تنها از جانب دولت و در چارچوب ثبت تاجر در دفتر ثبت تجاری به متصدی عمل تجاری اعطا می گردد. (بکای، ۲۰۱۸: ۳) از این تعریف می توان استنباط نمود که ثبت یک قرینه قاطع و غیر قابل رد است مبنی بر آن که:

اولاً: هر شخصی که نامش در دفتر ثبت تجاری به ثبت رسیده باشد، تاجر محسوب می شود؛ ولو آن که هیچگونه فعالیت تجاری نداشته باشد. (بکای، ۲۰۱۸: ۱۵)

ثانیاً: افرادی که نامشان در دفاتر ثبتی به ثبت نرسیده است یا پیشتر به ثبت رسیده و بعداً حذف

شده است نه تنها تاجر محسوب نمی‌شوند، بلکه عملیاتی که توسط آن‌ها انجام می‌شود نیز فعالیت تجاری نیست. (بن حمیدوش، حمادی، ۲۰۱۹: ۱۱)

سیستم ثبت تجار در نظام شخصی یک سیستم کارآمد است. تعریف تاجر به شخصی که مشخصاً نام خود را در دفتر ثبت تجار به ثبت رسانده است، باعث شده است که کلیه افرادی که از مزیت فعالیت تجاری در خاک یک کشور بهره می‌برند، همان‌هایی باشند که نام خود را در این دفاتر به ثبت رسانده‌اند. این موضوع به نقش تنظیم‌گر دولت کمک شایانی می‌کند. (بکای، ۲۰۱۸: ۳-۴) علاوه بر این اعتبار بخشی به نظام ثبت به‌عنوان نظام «ایجاد کننده وصف تاجر» و نه «ثبت کننده تاجر» باعث جلب اعتماد عمومی به این دفتر ثبتی شده است؛ زیرا اعطای اعتبار ماهوی به این نظام ثبتی به معنای قطعیت و صحت کامل اطلاعات مندرج در آن است. (بکای، ۲۰۱۸: ۱۱-۱۲)

کارآمدی این سیستم باعث شده است نظام‌های حقوقی که پیشتر مستعمره کشورهای اروپایی بوده‌اند، بر خلاف نوع نظام ثبتی کشورهای استعمارگر، نظام ثبتی خود را مورد تحول قرار داده و نوع نظام ثبتی خود را از نظام ثبتی کشورهای استعمارگر مجزا سازند. در این خصوص می‌توان دو کشور الجزایر و نیکاراگوئه را مثال زد.

قانون تجارت الجزایر در ۲۶ سپتامبر ۱۹۷۵ و به تبعیت از نظام موضوعی حقوق تجارت فرانسه مورد تصویب قرار گرفت. (حسانی، ۲۰۱۷: ۴) با وجود سه دهه تلاش قانون‌گذار الجزایری در دهه‌های هشتاد، نود و دو هزار میلادی در حرکت به سمت نظام شخصی، تحولات کلیدی و جریان‌ساز در حوزه سیستم ثبت تجاری از سال ۱۹۹۶ به بعد و با اصلاح ماده ۲۱ قانون تجارت رقم خورد. (بکای، ۲۰۱۸: ۷) تا پیش از اصلاحات سال ۹۶ ماده مذکور این گونه تنظیم شده بود: «هر شخص حقیقی یا حقوقی که نامش در دفتر ثبت تجاری به ثبت رسد مطابق مقررات قانونی تاجر محسوب می‌شود و از کلیه حقوق و تکالیف تاجر بهره‌مند

می‌گردد، مگر آن که خلاف آن ثابت شود». با این حال پس از اصلاحات ۹ دسامبر سال ۹۶ این ماده یک تغییر عمده داشت و عبارت «مگر خلاف آن ثابت شود» از متن قانون حذف شد. با حذف این جمله می‌توان گفت پیش فرض ساده و قابل ردی که قبلاً با تدوین ماده ۲۱ تصویب شده بود به یک فرض قانونی مسلم و قطعی برای اخذ صفت تاجر تبدیل شد. (بکای، ۲۰۱۸: ۱۵۰؛ شریفی، شلی، ۲۰۱۴: ۱۴-۱۵) با این حال قانونگذار به همین میزان بسنده نکرد و در قانون شماره ۰۴-۰۸ موسوم به «قانون تشریفات فعالیت تجاری» مصوب ۱۴ آگوست ۲۰۰۴ با صراحت بیشتری از مواضع خود سخن گفت. در مواد دو و چهار قانون مذکور تنها اشخاصی واجد وصف تاجر و آزادی فعالیت تجاری می‌باشند که مبادرت به ثبت نام در دفتر ثبت تجاری نمایند. این تغییر رویکرد یعنی اگرچه در گذشته صفت تاجر با ممارست در انجام فعالیت تجاری به دست می‌آمد و ثبت در دفتر تجاری به معنای تاجر بودن شخص نبود؛ لیکن امروزه ثبت در حقوق الجزایر نه تنها یک قرینه قاطع، بلکه یک قرینه انحصاری بر کسب صفت تاجر توسط شخص محسوب می‌شود. به عبارت دیگر همان طور که ثبت یک فرض قانونی برای کسب صفت تاجر است، عدم ثبت نیز یک فرض قانونی در عدم کسب آن می‌باشد. (بن حمیدوش، حمادی، ۲۰۱۹: ۱۱-۱۲) لذا به نظر می‌رسد ماده یک قانون تجارت مصوب ۱۹۷۵ که به تبعیت از حقوق فرانسه وارد این نظام حقوقی شده است و تاجر را هر شخص حقیقی یا حقوقی می‌داند که شغل خود را فعالیت تجاری قرار داده است، دچار نسخ ضمنی شده است.

سیستم ثبت تجار نیکاراگوئه نیز از این قسم است. شایان ذکر است که نیکاراگوئه کشوری است که به شدت تحت تاثیر اسپانیا قرار دارد و حتی زبان رسمی‌اش، اسپانیایی است. با این حال جالب توجه است که با وجود آنکه قانون تجارت اسپانیا در ماده ۱۹ از عدم لزوم ثبت در دفتر ثبت تجار سخن گفته است، در ماده‌ای مشابه در

قانون تجارت نیکاراگوئه، قانون گذار کلیه تجار را مکلف به ثبت در دفتر ثبت تجار دانسته و ضمانت اجرای آن را عدم بهره‌مندی از امتیازات تجار و ممنوعیت دادگاه‌ها از تاجر شناختن افرادی که نام خود را در دفتر ثبت تجار به ثبت نرسانده‌اند دانسته است. اگرچه قانون گذار نیکاراگوئه‌ای به صراحت از تأثیر ثبت در اعطای وصف تاجر سخن نگفته است؛ اما سخن از عدم اعتبار نزد دادگاه‌ها تفاوتی با فقدان حق ندارد؛ علاوه بر آن، اینکه قانون گذار نیکاراگوئه‌ای دقیقاً در همان ماده‌ای که قانون گذار اسپانیا از ثبت اختیاری سخن گفته است، از ثبت الزامی سخن گفته است شکی را باقی نمی‌گذارد که سیستم مذکور را می‌توان سیستم ثبت شخصی دانست.

۳-۳. نظام مختلط: سیستم ثبت تجار به منزله ابزار قابلیت

استناد وصف تاجر در برابر ثالث

اگر سیستم موضوعی را اساساً حقوق حاکم بر قراردادها و تعهدات تجاری بدانیم و سیستم شخصی را مجموعه قواعد حاکم بر تجار تعریف کنیم، نظام مختلط در تعریف صاحب‌نظران نظامی است که از طرفی متضمن حقوق حاکم بر اعمال تجاری است و از طرف دیگر مشتمل بر قوانین و مقرراتی است که منحصرأ در مورد تجار بدون توجه به اعمال تجاری حاکم می‌شود. (گیل نیرنگ، ۱۳۷۵: ۹۰) بر این اساس اگرچه متصدی عمل تجاری به اعتبار فعالیت تجاری که مستمراً انجام می‌دهد تاجر محسوب می‌شود، لیکن از آنجا که برخی از فعالیت‌های تجاری به اعتبار تاجر بودن شخص وصف تجاری به خود می‌گیرد، برای اطلاع‌رسانی به اشخاص ثالث، قابلیت استناد وصف تاجر بودن، منوط به ثبت است.

در واقع در این نظام‌ها، به واسطه آن‌که تأکید حقوق تجارت از یک سو بر فعالیت تجاری و از سوی دیگر بر شخص تاجر است، کارکرد سیستم ثبت تجار، ارائه اطلاعات به اشخاص ثالث طرف معامله با تاجر است و

ایجاد کننده وصف تاجر محسوب نمی‌شود. (جولا، ۲۰۰۹: ۳؛ اوتکر، ۲۰۱۹: ۲۴) بر همین مبنا، عدم ثبت شخص در دفتر ثبت تجاری، او را در یک وضعیت میانی قرار می‌دهد. وضعیتی از جنس تاجر بودن و تاجر نبودن؛ به طوری که در برابر افرادی که از تصدی وی به فعالیت تجاری آگاهند، تاجر محسوب می‌شود؛ لیکن در برابر اشخاص ثالث ناآگاه، تاجر محسوب نمی‌شود.

مبنای این نظریه اصل «حمایت از حسن نیت» است. بدین معنا که چون اشخاص ثالث از حقایق امور آگاهی ندارند، هنگامی که با مراجعه به دفتر ثبت تجاری به اطلاعات ثبتی پیرامون تاجر بودن یا نبودن شخص اعتماد می‌کنند، نظام ثبت مکلف به حفاظت از این اعتماد خواهد بود. (جولا، ۲۰۰۹: ۹۲) بنابراین:

اولاً: بایستی نسبت به صحت کامل مندرجات و موثق بودن منبع اطلاعاتی اطمینان لازم را به مخاطب دهد تا معاملات تجاری به راحتی بر مبنای اطلاعات ثبتی منعقد شوند. به این اثر، «اثر اثباتی ثبت» گفته می‌شود. (مایر، ۲۰۰۷: ۴۳)

ثانیاً: بایستی نسبت به عدم اعتبار اطلاعاتی که باید به ثبت می‌رسیدند و ثبت نشدند اطمینان لازم را ارائه دهد تا اشخاص ثالث بتوانند حتی به سکوت دفتر ثبت تجاری نیز اعتماد کنند. اثری که به «اثر نفی ثبت» مشهور است. (مایر، ۲۰۰۷: ۴۴)

سیستم قانون تجارت آلمان بر خلاف نظر برخی از علمای تجارت یک سیستم مختلط-ونه شخصی- محسوب می‌شود؛ زیرا تاجر را شخصی نمی‌داند که نامش در دفاتر تجاری به ثبت رسیده باشد؛ بلکه مطابق تعریفی که در ماده یک قانون تجارت آلمان ذکر شده است تاجر شخصی است که مبادرت به فعالیت تجاری- یعنی تأسیس هرگونه بنگاه اقتصادی- می‌کند. با این حال مطابق ماده بیست و نه قانون مذکور تجار و بازرگانان مکلف به ثبت اطلاعات خود در دفتر ثبت تجاری می‌باشند و در صورتی که تعهد

خود را ایفا نمایند نمی‌توانند در برابر اشخاص ثالث به این وضعیت تمسک جویند. در این خصوص ماده پانزده قانون تجارت آلمان تصریح دارد:

«۱. مادامی که اطلاعاتی که باید در دفتر ثبت تجارتي ثبت شود، ثبت و منتشر نشده باشد، شخصی که تکلیف به ثبت آن‌ها داشته است، نمی‌تواند در برابر شخص ثالث به آنها استناد کند، مگر این که شخص ثالث از این اطلاعات آگاهی داشته باشد. (اثر نفیی)

۳... اطلاعاتی که باید به ثبت رسند، اگر نادرست منتشر شوند- اعم از آنکه نادرست ثبت و منتشر شوند یا آن که به درستی ثبت شده باشند و نادرست منتشر شوند- شخص ثالث می‌تواند در برابر شخصی که مکلف به ثبت آن‌ها بوده است استناد کند، مگر این که شخص ثالث از نادرستی اطلاع داشته باشد. (اثر اثباتی)»

بنابراین هرچند ثبت، تغییری در وصف ماهوی تاجر بودن شخص ایجاد نمی‌کند و «تجار غیر رسمی» حتی اگر اقدام به ثبت در دفتر ثبت تجار نمایند، هم چنان تاجر قلمداد می‌شوند، لیکن نمی‌توانند در برابر اشخاص ثالث با حسن نیت به این وضعیت استناد کنند. (اوتکر، ۲۰۱۹: ۲۴) در فرانسه نیز سیستم ثبت تجار به موجب قانون شماره ۹۱۲-۲۰۰۰ مورخ ۱۸ دسامبر ۲۰۰۰، از سیستمی موضوعی به سیستمی مختلط تغییر وضعیت داد. در این خصوص به موجب مواد L۱۲۳-۷ و L۱۲۳-۸ قانون تجارت فرانسه، در صورت عدم ثبت متصدی عمل تجاری در دفتر ثبت تجار، او نمی‌تواند به تاجر بودن خود در برابر اشخاص ثالث با حسن نیت استناد کند.

سیستم ثبت تجار در نظام‌های مختلط اگرچه بر مبنای منطق هزینه و فایده برتر از سیستم موضوعی است اما در قیاس با نظام شخصی نظامی ضعیف است. حمایت از اشخاص ثالث با حسن نیت به عنوان ویژگی مثبت و بارز این نظام شناخته می‌شود، هرچند پاسخ به پرسش‌هایی همچون تعریف شخص دارای حسن نیت یا نوعی و

شخصی بودن معیار تشخیص این افراد و ده‌ها سوالی که می‌توان در این خصوص مطرح نمود، تنها با مراجعه به محکمه در هر دعوا امکان پذیر است.

در کنار این خصیصه مثبت، اعتبار تجار غیررسمی و جواز قانونی امکان فعالیت آن‌ها یک معضل جدی برای کنترل حاکمیتی محسوب می‌شود. هارتموت اوتکر- پژوهشگر آلمانی- در این خصوص معتقد است: «تجویز امکان فعالیت تاجر بدون ثبت در دفتر ثبت تجار یک اشکال قانونی جدی محسوب می‌شود. چرا که الزاماتی که قانون برای افشای اطلاعات تجار ثبت شده قرار داده است در عمل باعث می‌شود بسیاری از تجار بر مبنای منطق هزینه و فایده نسبت به ثبت فعالیت خود به شک و دو دلی بیافتند. دادگاه‌ها اگرچه می‌توانند بسیاری از تجار را الزام به ثبت در دفتر ثبت تجاری کنند، لیکن این موضوع تنها در عالم تئوریک کارآمد است؛ زیرا در عمل این الزام شرایطی دارد که تنها با آگاهی از شرایط و فعالیت‌های داخلی بنگاه اقتصادی قابل اعمال است». (اوتکر، ۲۰۱۹: ۳۰) بنابراین این نظام را نمی‌توان به عنوان یک نظام کارآمد تلقی نمود.

۴. نتیجه‌گیری و توصیه‌های سیاستی

مطالعات این پژوهش نشان می‌دهد هرچند نظام‌های حقوقی در لزوم ثبت تجار در دفتر ثبت تجاری برای تفکیک بازرگانان از سایرین اتفاق نظر دارند، لیکن در این راه از الگوهای ثبتی یکسانی پیروی نکرده‌اند؛ بر این اساس سه نوع نظام ثبتی در حوزه ثبت تجار قابل شناسایی است که مستقیم در نوع نظام تجاری کشورها و تعریف آنها از تاجر ریشه دارد.

نظام ثبتی مبتنی بر تعریف موضوعی حقوق تجارت که نظام مورد پذیرش در کشورهای ایران و اسپانیا است و دفتر ثبت تجار را اماره تاجر بودن تلقی می‌کند و برای این دفاتر ثبتی ارزش ماهوی قائل نمی‌باشند.

این در حالی است که در نظام‌های شخصی که مورد

اعمال کشورهای هم‌چون الجزایر و نیکاراگوئه قرار دارد، ارتباط مستقیم میان «ثبت» و «اعطای وصف تاجر» برقرار شده و ثبت فرض غیر قابل رد تاجر تلقی شدن فرد محسوب می‌شود.

در نهایت در نظام ثبتی که ریشه در مفهوم مختلط حقوق تجارت دارد همچون آلمان و فرانسه هرچند اعطای وصف تاجر با ثبت آن رقم نمی‌خورد اما برای قابلیت استناد آن در برابر ثالث ثبت الزامی است.

با توجه به نیاز اطلاعاتی معاملات خصوصی و نظام تنظیم‌گری دولت در عرصه تجارت به اطلاعات مربوط به هویت و وضعیت تاجر، لزوم وجود یک بانک اطلاعاتی موثق و مطمئن که اطلاعات جامعی را در اختیار مخاطب قرار دهد، ضروری است؛ امری که وجود نظام ثبت تاجر را به‌عنوان یک نیاز اقتصادی توجیه می‌کند. بر اساس این فاکتور در میان این سه نظام، نظام ثبتی که ثبت را به منزله فرض قاطع و غیر قابل رد وصف تاجر بودن تلقی می‌نماید، بر اساس منطق هزینه و فایده نظام کارآمدتری می‌باشد و کارکردهای اطلاع‌رسانی و حمایتی مورد انتظار از ایجاد سیستم ثبت تاجر را بهتر از دو سیستم دیگر بواسطه برقراری تاثیر مستقیم میان «ثبت» و «وصف تاجر بودن» و برقراری فرض صحت اطلاعات می‌تواند تامین نماید

در همین راستا برای بهره‌مندی از کارکردهای حقوقی مورد انتظار از سیستم ثبت تاجر در ایران پیشنهاد می‌شود: اول: با توجه به آن که مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهد کارآمدی حقوقی سیستم ثبت تاجر در پیاده‌سازی نظام ثبت شخصی می‌باشد اصلاح ماده یک قانون تجارت بدین نحو پیشنهاد می‌شود:

«تاجر شخصی است که اطلاعاتش در دفتر ثبت تاجر به ثبت رسیده باشد.»

دوم: پیشنهاد می‌شود قانون‌گذار با افزودن قید ماده «بررسی مفاد اظهارنامه و صحت و سقم آن» به ماده هفت آیین‌نامه دفتر ثبت تجاری مصوب ۱۳۲۵ کارکرد اعلامی

دفتر ثبت تاجر را به کارکردی تفتیشی مبدل نماید.

سوم: به منظور تضمین موارد پیشین، تصویب مقرره‌ای همچون ماده ۲۴ قانون ثبت که طرح هرگونه دعوا در مورد ملک ثبت شده پس از خاتمه عملیات ثبتی مردود می‌داند، از ضروریات مورد پیشنهاد مطالعه حاضر است.

چهارم: در راستای تأمین حق دسترسی به اطلاعات، طرح مقرره‌ای نظیر ماده ۸ قانون ثبت اسناد و املاک و یا ماده ۲۶ نظام‌نامه اجرای قانون ثبت شرکت‌ها که حق دسترسی عمومی به اطلاعات دفاتر ثبتی را معتبر می‌دانند در حوزه دفتر ثبت تجاری مورد پیشنهاد است.

دسترسی به داده‌ها

داده‌های استفاده شده یا تولید شده در این پژوهش در متن مقاله ارائه شده است.

تضاد منافع نویسندگان

نویسندگان این مقاله اعلام می‌دارند که هیچ‌گونه تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

منابع

- اسکینی، ربیعا. (۱۳۹۲). حقوق تجارت: کلیات، معاملات تجاری، تجار و سازماندهی فعالیت تجاری، تهران: انتشارات سمت، چاپ هجدهم.
- باقری، محمود. (۱۳۸۵). اقتصاد مبتنی بر بازار و کاستیهای حقوق خصوصی. پژوهش حقوق و سیاست، دوره ۸، شماره ۹، صص ۴۱-۸۸.
- بکای، عیسی. (۲۰۱۸). الشروط القانونیه و التنظيمیه لمزاولة الانشطه التجاريه فی ظل التشريع الجزائري (القانون ۰۴-۰۸ المورخ فی ۱۴ اوت ۲۰۰۴)، رساله دکتری حقوق و علوم اداری. دانشگاه الجزائر.
- بن حمیدوش، نورالدین و حمادی، محمدرضا. (۲۰۱۹). التسجيل فی السجل التجاري بین الشرط و الاثر لاكتساب الصفة التاجر، مجله الاستاذ الباحث لدراسة القانونیه و السياسیه. شماره ۴، صص ۹-۳۶.
- حسانی، احمد سفیان. (۲۰۱۷). النظام القانوني للمركز الوطني للسجل التجاري، پایان‌نامه کارشناسی ارشد حقوق، دانشگاه زیان عاشور.
- ستوده تهرانی، حسن (۱۳۷۶). حقوق تجارت. جلد اول. تهران: انتشارات دادگستر. چاپ سوم

- Gil Neyrang, N. (1997). Detection criteria of Merchant and commercial acts in Iranian law, M.A thesis in Private Law, Tehran University (in Persian).
- Goudreau, M., (1994). De l'acte commercial à l'acte de l'entreprise dans le Code civil du Québec, *Revue générale de droit*, Vol.25. No. 2, pp. 235-249. <https://doi.org/10.7202/1056327ar>.
- Goulet, J. (1965). Un nouvel inventaire des objets de commerce. *Les Cahiers de droit*, Vol.7. No.1, pp. 84-96. <https://doi.org/10.7202/1004215ar>
- Hesaani, A. (2017). The legal system of the National Center for Commercial Register, M.A Thesis in Law, Ziane Achour University. (in Arabic)
- Jula, R. (2009). *Fallsammlung zum Handelsrecht*. Heidelberg: Springer.
- Kamal Taha, M. (1982). *Commercial Law*. Beirut: Aldaar Aljamieiyh pub.
- Kavyani, K. (2015). *Introduction to Commercial Law*, Tehran: Mizan. (in Persian)
- Meyer, J. (2007). *Handelsrecht Grundkurs und Vertiefungskurs*. Heidelberg: Springer.
- Motamedi, Javad (2019), *Interpretation method in Commercial law*, Tehran: Entesharco. Pub (in Persian)
- Oetker, H. (2019). *Handelsrecht*, Heidelberg: Springer.
- Ouali, D., (2017). *L'immatriculation au registre du commerce : étude des droits tunisien et français*, PhD thesis in Private Law. De l'université de Sfax en cotutelle avec l'université Paris I.
- Saghri, M. (1964). Merchant, *Chamber of Commerce Letter Journal*, No.140, pp.3-8. (in Persian)
- Saghri, M. (2017), *Bankruptcy Commercial Law*, Tehran: Entesharco. Pub. (in Persian).
- Schweidy, M. (2018), *Lectures on commercial law: the entrance to commercial law, commercial acts and merchant*, University May 8, 1945. (in Arabic)
- Sharifi, M. & Scheli, D. (2014), *The pharmacist's commitment to be registered in the commercial register*, M.A Thesis in Law, Abderrahmane Mira University. (in Arabic)
- Sotoudeh, H. (1997). *Commercial law, Vol1*, Tehran, Dadgostar Pub. (in Persian)
- Tabatabai Hesari, N., & Safizade, S. (2021), *The System of Commercial Companies Registry in the light of Right of Access to Information*, Tehran: University of Tehran Press. (In Persian)
- شرفی، ملیکه و شلی، دنیا زاد. (۲۰۱۸). *التزام الصیدلی بالقید فی السجل التجاری*. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق. دانشگاه عبد الرحمان میره. شوابدی، منیه، (۲۰۱۸)، *محاضرات فی القانون التجاری: مدخل للقانون التجاری*، جزوه درسی تاجر و اعمال تجاری، دانشگاه ۸ می ۱۹۴۵.
- صفری، محمد. (۱۳۹۶). *حقوق بازرگانی ورشکستگی*. تهران: انتشارات شرکت سهامی انتشار. چاپ سوم
- صفری، منصور. (۱۳۴۳). *بازرگان*. نامه اتاق بازرگانی. شماره ۱۴۰، صص ۳-۸.
- طباطبائی حصارى، نسرين و صفی زاده، سروش. (۱۴۰۰). *نظام ثبت شرکت های تجاری در آینه حق دسترسی به اطلاعات*. تهران: انتشارات دانشگاه تهران. چاپ اول.
- کاویانی، کوروش. (۱۳۹۴). *مقدمه حقوق تجارت*، تهران: میزان. چاپ اول.
- کمال طه، مصطفی (۱۹۸۲). *القانون التجاری*. بیروت: الدار الجامعیه. چاپ اول.
- گیل نیرنگ، نصرالله (۱۳۷۵). *ضابطه تشخیص تاجر و اعمال تجاری در حقوق ایران*، پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق خصوصی، دانشگاه تهران.
- معتمدی، جواد (۱۳۹۸). *روش تفسیر در حقوق تجارت*. تهران: شرکت سهامی انتشار. چاپ اول.
- Bagheri, M. (2006). Market-based economics and Private law deficiencies, *Journal of Law & Policy*, Vol. 8, No.19, pp.41-89 (in Persian)
- Bekai, A. (2018). Legal and organizational conditions for doing business according to Algerian law (Law 04-08-08 dated 14 August 2004), PhD Thesis in legal and administrative sciences, Algiers 1 University. (in Arabic)
- Ben Hamidoush, N. & Hamadi, M. (2019) Entry in the commercial register between the condition and the effect of the acquisition of trader status, *Journal of Professor Researcher for Legal and Political Studies*, Vol. 3, No. 4, pp. 9-36. (in Arabic) <http://dspace.univ-msila.dz:8080/xmlui/handle/123456789/18190>
- Bigot, C., (1998). *Protection des droits de la personnalité et liberté d'information*. Paris: Recueil Dalloz.
- Eskini, R. (2015). *Commercial Law (Generalities, Commercial Acts, Merchants and the Organization of Commercial Activity)*, Tehran: SAMT Pub. (in Persian)
- Fuller, Lon L. (1941). Consideration and Form, *Columbia Law Review*, Vol.41. No.5, pp. 799-824. <https://doi.org/10.2307/1117840>.